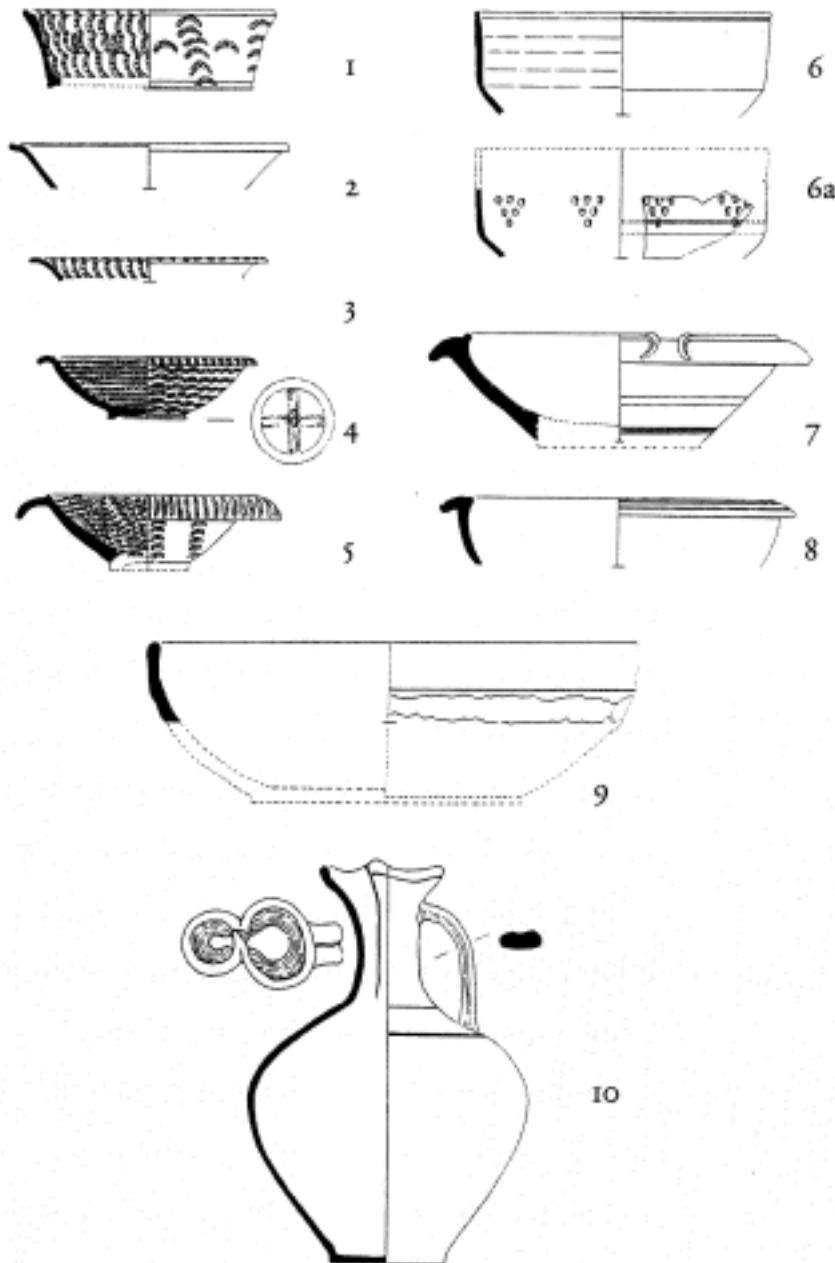

Een Romeinse pottenbakkersoven te Venlo

Aardewerk, waaronder misbaksels, in gedraaide techniek omstreeks 100 n. Chr. gevonden tussen de Nieuwstraat en Vleesstraat te Venlo in de periode 1943-65. Leiden, Rijksmuseum van Oudheden, inv. nr. I1943.11, Venlo, Goltziusmuseum Archeologische collectie doosnummers: 331, 333, 559, 572, 573, 574, 674, 727, 731, 734, 752, 769, 1049, 1076, 1077, 1106, 1108, 1109, 1111 en 1112.

'Ik bevond dat het een oventerrein is alwaar uitsluitend gebruiksaardewerk meest rood en meest amphora's (een enkel geelwit exemplaar was er ook bij) en verder wrijfschalen (blauwgrijs), bekens enz. enz. en een paar zeer bijzondere stukken zoals men hier niet aantreft als regel', schreef de Venlose amateur-archeoloog L.D. Keus.⁽¹⁾ De auteur was tevens correspondent van het Rijksmuseum van Oudheden (Leiden) en had vondsten van een Romeinse oven verzameld. De ontdekking van het oventerrein hing samen met de aanleg, in 1943, van een schuilkelder in de achtertuin van de heer Close, woonachtig in de Nieuwstraat. De vondsten zouden weldra naar Leiden worden opgestuurd. In later jaren, in

1956, 1964 en 1965, werden onder leiding van W.Th.M. Hendriks, aardewerkvondsten verzameld die eveneens in verband staan met de oven.⁽²⁾

Tijdens de graafwerkzaamheden maakte Keus van de ovenresten een schets die erop wijst dat we te maken hebben met een zogenaamde 'liggende' oven waarbij de stookruimte zich voor de oven bevindt (Fig.1). Aangezien de meeste vondsten tijdens graafwerkzaamheden aan het licht zijn gekomen, is het onduidelijk of de vondsten bij meerdere ovens behoren. In ieder geval werd hier gladwandig gebruiksaardewerk gebakken, dat diende om uit te drinken en te eten, om voedsel te bereiden, om voedsel op te dienen, om uit te schenken en om droge en natte waar op te slaan.

Het pottenbakkersbedrijf produceerde in de periode 90-120 n.Chr. Aangezien de producten van de oven goed herkenbaar zijn, is het mogelijk de vondsten van het oventerrein te vergelijken naar functie, vorm en baksel (Bijlage 1). In het Goltziusmuseum bevinden zich twintig dozen met vondsten van het oventerrein. De vondsten die het Rijksmuseum van Oudheden bezit, beslaan circa 12 % van het totaal. In totaal 1531 scherven konden in verband worden gebracht met aardewerkproductie ter plaatse, daaronder waren 215 misbaksels en 430 randfragmenten (gerekend als minimum-aantal-exemplaren = MAE).

Het aardewerk dat gebruikt werd bij eten en drinken (vorm 1-12a, 15-17) nam 15.6 % in van het totaal. Wrijfschalen, kommen en kookpotten (vorm 12b-14, 18, 24-33) voor het bereiden van voedsel nemen 59.6 % van het gevonden aardewerk in beslag. Aan 18.1 % van het aardewerk kan een bewaarfunctie worden toegeschreven. Dit kan eveneens gelden voor een aantal kruiken en kannen die hier onder de functie schenken zijn gerubriceerd; deze nemen 6 % in van het totaal. Bovendien is een aantal vormen bekend die in de begrafenispraktijk een rol speelden. Het betreft rookschaaltjes die slechts een marginaal deel van de productie vormden: 1.4 %. Van deze laatste categorie zijn geen misbaksels bekend maar een aantal fragmenten zijn aangetroffen in een baksel dat verwijst naar productie ter plaatse. Bovendien is een dergelijk rookschaaltje bekend uit het grafveld Burg. Bloemaertsstraat. Van het grafveld Venlo-Galgenven (net buiten Boekend) is verder een groot fragment van een pot bekend die in Venlo moet zijn gemaakt. Ook deze pot heeft mogelijk een rol gespeeld in het begrafenisritueel. De pot is uitgevoerd in gladwandig aardewerk, voorzien van een typische marmering en een merkwaardige cirkel-versiering in opgespoten kleipap (barbotine).

Het aardewerk kon in vier soorten gladwandige baksels worden gemaakt (zie tabel 1). De meeste vormen zijn in meerdere baksels bekend. De bekens moeten vooral zijn gemaakt uit de lichtgeel-bakkende klei, een voorkeur die ook bij de borden en kommen en de kookpotten herkenbaar is. Wanneer alle scherven worden geteld, blijkt dat ruim de helft in baksel I, ruim een kwart in baksel II en ruim één achtste in baksel III is uitgevoerd.

Bepaalde vormen werden voorzien van versieringen. Bij de bekens kunnen uitsteeksels of zandbestrooiing naast een decoratieve functie ook een functioneel doel hebben, namelijk de grip verbeteren. Een aantal versieringen komt echter voort uit de voorkeur van de pottenbakker en bepaalde opvallende versieringselementen kunnen ons helpen producten aan een productiecentrum toe te wijzen.

Bij de drinkbekers treffen we de grootste variëteit in versieringen aan. De bekens zijn vaak aan de buitenzijde voorzien van schubben en/of een donkere deklaag. Één beker is voorzien van zes langwerpige deuken. De barbotine (opgelegde klei) is in strepen en in kleine figuurtjes aangebracht, al dan niet in combinatie met kleine indrukken. Deze indrukken, in driehoekige motieven, komen ook voor op de wand van een kom (vorm 17).

Een aantal borden en schaaltes is aan de binnenzijde (en soms sporadisch aan de buitenzijde) gemarmerd, dat wil zeggen in banen voorzien van een verfversiering (Fig.2). De voorraadpotten, de gedraaide opvolgers van de kurkurnen, vertonen een kenmerkende kam-versiering waarbij de kam soms ook is gebruikt om op de rand indrukken van de kam aan te brengen. Verder is op een schouderfragment van een beker barbotine-versiering vastgesteld.

De afzet van de produkten uit een pottenbakkersoven is doorgaans moeilijk in kaart te brengen. De onderzoeker is daarbij afhankelijk van de herkenbaarheid van de baksels van het aardewerk. De Venlose baksels wijken af van het gangbare gebruiksaardewerk in het Maasdal in de omgeving van Venlo. Zodoende kan, zonder het aardewerk op zijn samenstelling (petrografisch) te onderzoeken, toch iets gezegd worden over de afzet.

Het soort aardewerk dat werd gemaakt, moest concurreren met de produkten uit grote pottenbakkerscentra, die in deze periode te vinden waren in Nijmegen, Keulen, Heerlen en Xanten. Deze centra werkten waarschijnlijk goedkoper. Om toch te kunnen concurreren werd bij de Venlose produkten meer aandacht besteed aan de afwerking en de kwaliteit. Terwijl een aantal vormen, met name de kommen, schalen en kookpotten, normaal gesproken in een ruwwandig baksel was uitgevoerd, werden deze in Venlo in een gladwandig baksel uitgevoerd.

Een ander opvallend aspekt is dat een aantal vormen verwant lijkt te zijn aan het Nijmeegse aardewerk dat op diverse plaatsen in en buiten Nijmegen werd geproduceerd.⁽³⁾ Met name enkele drinkbekers (vorm 2-4), een bakje (vorm 6), enkele borden (vorm 8-10) en een pot (vorm 20) vertonen vorm-overeenkomsten.

Het gemarmerde aardewerk wordt uitsluitend in baksel I aangetroffen. Dit baksel komt wellicht overeen met een groep gemarmerd aardewerk (baksel d.), die in Nijmegen en omgeving wordt gevonden. Vorm 8 en 12 zijn daar echter niet bekend en de marmering is hierbij ook op een kenmerkende wijze op de buitenzijde aangebracht.⁽⁴⁾

Een relatie met de Nijmeegse pottenbakkers is aannemelijk vanwege de vormovereenkomsten en de kwaliteit van het aardewerk. Mogelijk hebben de Venlose pottenbakker(s) hun vakkennis dan ook in Nijmegen opgedaan.

Het pottenbakkersbedrijf richtte zich waarschijnlijk op de Maasregio en kan de afzet in eigen hand hebben gehouden. De Venlose produkten zijn tot op heden bekend uit twaalf nederzettingen en grafvelden binnen een straal van 16 kilometer (Fig.4). Het verspreidingsbeeld is niet representatief, doordat weinig vondsten zijn gezien uit het noordelijke Maasdal en het oostelijke Maasdal ten zuiden van Venlo. Onder de vindplaatsen bevinden zich twee villa-terreinen (33: Blerick-Veldenkamp en 48: Kessel-Neerstraat), drie grafvelden (17, 23 en 35) en zeven nederzettingsterreinen.

Al eerder is de functie-indeling van het aardewerk aan de orde geweest. Gezien het aantal vondsten (430) en de a-selectieve wijze van verzamelen, mag de verhouding die hieruit voortvloeit als een betrouwbare afspiegeling worden beschouwd van de aardewerkproduktie. Deze bestond voor bijna 60% uit wrijfschalen, kommen en kookpotten. De overige 40% werd gevormd door voorraadpotten (18 %), borden, bakjes en bekens (15%) en kruiken en kannen (5%). De nadruk lag weliswaar op wrijfschalen en kookpotten, maar van specialisatie is geen sprake. Een marginaal deel van de produktie bestond uit rookschaaltjes. Hiermee ontstaat de indruk dat het bedrijf zich niet zozeer richtte op een zo goedkoop mogelijke produktie (van één vorm), maar dat de kwaliteit en

variatie in het aanbod voor een betrekkelijk klein marktgebied nadruk kregen.

Bijlage 1.

Baksel I: lichtgeel bakkende klei veelal gezuiverd en glad afgewerkt; soms lichte zandmagering.

Baksel II: oranje-rood bakkende klei veelal gezuiverd en glad afgewerkt; meestal hard gebakken.

Baksel III: reducerend gebakken klei lichtgrijs gezuiverd en glad afgewerkt. Mogelijk misbaksels.

Baksel IV: lichtgeelbakkende klei voorzien van een dikke rose deklaag.

Baksel V: misbaksel, te hard gebakken soms met scheuren en barsten.

Baksel	I	II	III	IV	V	Tot.	%
Functie							
Eten/drinken	38	15	11	-	3	67	15.6
Voedselbereiding	101	44	25	-	18	255	59.3
Bewaren	20	26	17	-	15	78	18.1
Schenken (opslag)	12	5	4	-	3	24	5.6
Ritueel ?	1	1	-	3	1	6	1.4
Totaal	183	100	65	3	47	430	100
Alle scherven geteld	746	355	212	3	215	1531	
% per baksel	48.7	23.2	13.8	0.2	14.1	100	

Literatuur

J.E. Bogaers, J.K. Haalebos e.a., Opgravingen op het terrein van het voormalige Canisiuscollege, 1987 in: *Numaga* 35 (1988), 25-41

J.K. Haalebos/ J.R.A.M. Thijssen, Some remarks on the legionary pottery ("Holdeurn ware") from Nijmegen in: B.L. van Beek e.a. (eds.), *Ex Horreo*, Amsterdam 1977, 101-113

J.K. Haalebos, Annelies Koster, Marbled wares from the Netherlands in: A.C. Anderson, A.S. Anderson (eds.), *Roman Pottery Research in Britain and the North-West Europe*. Papers presented to Graham Webster, British Archaeological Reports International Series 123, Oxford 1981, 69-92

J.H. Holwerda, *Het in de pottenbakkerij van de Holdeurn gefabriceerde aardewerk uit de*

Nijmeegsche grafvelden. Beschrijving van de verzameling van het Museum G.M. Kam te Nijmegen, Leiden 1944

Noten:

1. Correspondentie Keus (RMO Leiden) 1939-45 brief 23 juni 1943
2. Een uitvoerige publicatie van de ovenvondsten is in voorbereiding en verschijnt onder auspiciën van het Goltziusmuseum.
3. Holwerda, *Het in de pottenbakkerij van de Holdeurn gefabriceerde aardewerk uit de Nijmeegsche grafvelden*
4. Haalebos/Koster, *Marbled Wares from the Netherlands*